

reddin Muhammed b. Behrâm el-Kalânîsî (ö. 560/1164) 1 tassûc = 0,5 kırat / Şam harnûbesi = 2 arpa eşitliğini vermektedir (*Akrâbâzîn*, s. 293, 295). Endülüs edebiyatçılarından Ebüt-Tâhir Muhammed b. Abdülâzîz b. Yûsuf el-Murâdî İbnü'l-Ceyyâb'ın (VI./XII. yüzyıl) aktardığı bilgidен şu denklem çıkmaktadır: 1 settûc = 2 habbe = 0,5 kırat = 0,25 dânek = $\frac{1}{24}$ dirhem (Casiri, I, 366; krş. Takî Bîniş, X [1341], s. 413-415). XI. (XVII.) yüzyılın sonlarında Safevî Hükümdarı Şah Süleyman'a sunulan bir tıp eserinden de elde edilen eşitlikler şöyledir: 1 dirhem tassûcu = 2 habbe = 4 arpa = 8 piriç = 16 hardal = 0,5 dirhem kıratı = 0,25 dirhem dâneği = $\frac{1}{24}$ dirhem; 1 miskal tassûcu = 2,5 habbe = 5 arpa = 10 piriç = 20 hardal = 0,5 miskal kıratı = 0,25 miskal dâneği = $\frac{1}{24}$ miskal (Muhammed Mü'min el-Hüseynî, s. 452).

Hintli âlim Ebü'l-Fazl el-Allâmî'nin (ö. 1011/1602) kaydettiği 1 miskal-dinar tassûcu = 2 habbe = 4 arpa = 24 hardal = 288 fels = 1728 fetil = 10.368 nakir = 62.208 kırtmır = 746.496 zerre şeklindeki eşitlik bir yerden sonra teorik anlam taşıyor gibidir (*Â'in-i Akbarî*, I, 37; II, 64; ayrıca bk. Sauvair, *JA*, IV [1884], s. 208). Bakkal "sîr"inin yirmi dörtte birini ifade etmek için de tesû kullanılmıştır (Dihhudâ, IV, 5895). Ağırlık birimi olan tassûcun ticaretin ve standartlaşmanın yaygınlaşmasıyla beraber yerini veya ismini kırata kapırdığı söylenebilir.

Ayrıca Farsça'da uzunluk ölçülerinden gezin yirmi dörtte birine tesû / tole denmektedir (a.g.e., a.y.). Batı ve Orta Hindistan'da konuşulan Marathî dilinde (< Farsça) gezin yirmide veya yirmi dörtte birini ifade eden birime tasû / tasûn adı verilmiştir (Wilson, s. 514). Hindistan'ın kuzey-batı eyaletlerinde gezin on dörtte veya on altıda birine, "gira"nın da üçte ikisine eşittir (a.g.e., s. 178). Ebü'l-Fazl el-Allâmî XVI. yüzyıl Hindistan'ı için şu eşitliği vermektedir: 1 tassûc = $\frac{1}{24}$ gez = 24 tsvânse = 576 hâm = 13.824 zerre (*The Â'in-i Akbarî*, I, 237). Altı ve yedi arpalık gez tassûclarının yanı sıra sekiz arpalık bir uzun gez tassûcundan da bahsedilmektedir (a.g.e., II, 64). Jean-Baptiste Tavernier, XVII. yüzyıl ortalarında $\frac{1}{24}$ gezlik Sûret tassûcunun 1,125 İngiliz inçine ($\approx 2,875$ cm.) denk geldiğini bildirmektedir (*Travels in India*, I, 419).

BİBLİYOGRAFYA :

H. H. Wilson, *A Glossary of Judicial and Revenue Terms*, Islamabad 1985, s. 178, 514; Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Mefâtihu'l-ülûm*, Beyrut 1411/1991, s. 74; Ebü'l-Vefâ el-Büzcânî, *el-Menâzilü's-seb'* (nşr. Ahmed Selîm Saîdân, Tâ-

rihu 'ilmi'l-hisâbi'l-'Arabî içinde), Amman 1971, s. 174; Zehrâvî, *et-Taşrif li-men 'aceze 'ani't-te'lif* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1406/1986, II, 458-459, 460; Ahmed b. Muhammed el-Meydânî, *es-Sâmî fi'l-esâmî*, Tahran 1345, s. 370; Muhammed b. Behrâm el-Kalânîsî, *Akrâbâzînü'l-Kalânîsî* (nşr. M. Zühayr el-Bâbâ), Halep 1403/1983, s. 293, 295; Şerîf el-İdrîsî, *el-Ekyâl ve'l-evzân* (Resûl Ca'feriyân, *Mirâs-ı İslâmî-yi İrân* içinde), [baskı yeri yok] 1375/1416, III, 341, 342, 345; İbnü'l-Kuf, *el-'Umde fi'l-cirâha* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1417/1997, s. 234; İbnü'l-Murtazâ, *el-Bahrü'z-zehhâr* (nşr. Abdullah b. Abdülkerîm el-Cürâfî), San'a 1409/1988, II, 151; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, II, 211-212; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Mübdî' fi şerhi'l-Muknî'*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), VI, 189; Kuhistânî, *Câmi'u'r-rumûz*, İstanbul 1291, I, 191; Ebü'l-Fazl el-Allâmî, *The Â'in-i Akbarî* (trc. H. Blochmann), Delhi 1989, I, 37, 237; II, 64; Abdurrahman Şeyhizâde, *Mecma'u'l-enhur* (nşr. Halîl İmrân el-Mansûr), Beyrut 1419/1998, I, 304; Muhammed Mü'min b. Muhammed Zemân el-Hüseynî, *Tuhfetü'l-mü'minîn*, Bombay 1278, s. 452; Çatalcalı Ali Efendi, *Fetâvâ-yı Ali Efendi* (haz. Sâlih b. Ahmed el-Kefevî), İstanbul 1311-12, I, 12; Hasan b. İbrâhim el-Cebertî, *el-'İkdü's-semîn fimâ yete'allak bi'l-mevâzîn*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3169, vr. 29^a; W. Hinz, *Islamische Masse und Gewichte*, Leiden 1955, s. 34; M. Casiri, *Bibliotheca Arabico-Hispana Escorialensis*, Osnabrück 1969, I, 366; J. B. Tavernier, *Travels in India*, Lahore 1976, I, 419; Eddî Şîr, *el-Elfâzû'l-Fârisiyye-tü'l-mufarreb*, Kahire 1987-88, s. 112; Mahmûd Fâhûrî - Selâhaddin Hawvâm, *Mevsû'atü vahdâti'l-kuyâsi'l-'Arabîyye ve'l-İslâmiyye*, Beyrut 2002, s. 402-403; M. H. Sauvair, "Matériaux pour l'histoire de la numismatique et de la métrologie musulmanes", *JA*, yedinci seri: XV (1880), s. 254-255; a.mlf., "Arab Metrology IV: Ed-Dahaby", *JRAS*, XIV/2 (1882), s. 274; a.mlf., "Matériaux pour servir à l'histoire de la numismatique et de la métrologie musulmanes", *JA*, sekizinci seri: IV (1884), s. 208, 241-242, 256-258; Takî Bîniş, "Risâle-i Mikdâriyye", *Ferheng-i İrân-zemîn*, X, Tahran 1341, s. 413, 414, 415; Dihhudâ, *Lugat-nâme* (Muîn), IV, 5895-5896; IX, 13628.

CENGİZ KALLEK

TASVİR

(bk. RESİM).

TASVİR

(التصوير)

Edebî eserlerde doğanın, kişilerin ve nesnelere ayrıntılarıyla anlatılması, betimleme.

Sözlükte "bir şeyi bir yana doğru eğmek, o şeye yönelmek, bir şeyi kesmek" anlamlarındaki **savr** kökünden türeyen **tasvir** "bir şeye biçim vermek, resmini yapmak, bir şeyi ince ayrıntılarıyla anlatmak" demektir. Terim olarak tasvir "roman, hikâye ve diğer edebî türlerde olayların geç-

tiği yerleri, kişileri ve eşyayı öteki nesnelere ayırıp bütün özellikleriyle ifade etme diye açıklanabilir. İyi bir tasvir eşyanın ilk bakışta görülemeyen yanlarını farketmeye, duyardan olabildiğince yararlanmaya, kendinden bir şeyler katmaya, anlatımı bir plan içinde yapmaya ve eşyayı iyi gözlemlemeye bağlıdır. Arap edebiyatında tasvirde çok **vasf** (bir şeyin niteliklerini açıklamak) ve **sıfat** kelimeleri kullanılır. Kudâme b. Ca'fer tasviri "bir şeyi ilgili durum ve biçimleriyle anlatmak" diye tanımlamış, başarılı bir tasviri betimlenen öğenin niteliklerini resim çizer gibi aktarma şeklinde görmüştür (*Nakdû's-sîr*, s. 130; krş. Ebû Hilâl el-Askerî, s. 134). İbn Reşîk el-Kayrevânî, az bir kısmı hariç şiirin tasvirde ibaret olduğunu ifade ederek bütün şiir türleri ve temalarında tasvirin bulunduğunu söylemiştir. Ona göre en güzel tasvir, bir şeyi gözle görmüşçesine somut biçimde anlatmaktır (*el-'Umde*, II, 295).

Tasvir Arap şiirinin en köklü temalarından birini teşkil eder. Her konu ve temanın bünyesinde yer alırsa da kasidenin ilk bölümünü meydana getiren nesib (teşbib) kısmından sonra tasvir bölümüne geçilmesi ve burada övülen kişiye ulaşabilmek için katedilmesi gereken çöl yolculuğunun betimlenmesi, deve ile veya atla yapılan yolculuk esnasında müşahade edilen bütün tabiatın usta bir ressamın tasviri gibi keskin bir gözlemlenmesi önemli bir gelenektir. Nitekim Tarafe b. Abd muallakasında devesinin tasvir etmediği bir organını bırakmamıştır. Tasvirin sıkça başvurulan yöntemi teşbih olduğundan kadim şairler binek develerini irilikte ve güçlükte köşklere, dağlara ve köprülere, geniş ayaklarını sütunlara ve muz ağacının gövdeğine, ön ayaklarının pekiğini kayalara ve suyu yaran yüzücülerin ellerine, taşları döven tabanlarını demir döven çekiçlere benzetirlerdi. Deveden başka at tasviri de kadim şairlerin önemli temalarındandı. İmruülkays b. Hucr muallakasında av atının güçlü göğsünü gevik göğsüne, çevik bacağını deve kuşu bacağına, hızını kurt ve tilki yavrusu hızına benzetererek betimlemiştir (Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*, I, 214-215). İmruülkays'ın seksen beyitlik muallakasının yarısından fazlası tasvirle ilgilidir (İlyiyyâ el-Hâvî, s. 84-89). Câhiliye ve İslâm dönemlerinde tasvirleriyle meşhur olan şairler arasında at tasvirlerinde İmruülkays, Ebû Duâd el-İyâzî, Tufeyl el-Ganevî, Nâbiga el-Ca'dî; deve tasvirlerinde Tarafe, Evs b. Hacer, Kâ'b b. Zühayr, Şemâh b. Dirâr, Râî en-Nümeyrî dikkat çe-

TASVİR

ker. Deve tasvirindeki başarısı sebebiyle Râî en-Nümejrî'ye "Râî'l-ibil" (deve çobanı) lakabı verilmiştir. Yaban eşeği, ok ve yay tasvirlerinde Şemmâh, Hutay'e ve Ferezdak; şarap ve içki meclisi tasvirinde Meymûn b. Kays el-A'sâ, Ahtal, Ebû Nüvâs, İbnü'l-Mu'tez; av tasvirinde yine Ebû Nüvâs ve İbnü'l-Mu'tez görülür. Ömer b. Ebû Rebîa, tasvire hikâye ve diyalog üslûbunu katmak suretiyle canlı ve hareketli bir nitelik kazandırmıştır. Bilgisi ve kültürü, hayal dünyasının genişliği, dile hâkimiyeti, üstün zekâsıyla yaptığı tasvirlerle İbnü'l-Mu'tez edebiyat tarihinde ayrı bir yere sahiptir. Onun çağdaşı İbnü'r-Rûmî de zengin ve ayrıntılı tasvirler ortaya koymuştur. Zürrumme çöl hayatına ilişkin tasvirleri, Ubeyd el-Anberî vahşi tabiat tasvirleri, Ali b. İshak er-Râcihî ve Ebû Tâlib el-Meymûnî değişik alanlardaki tasvirleri, Küşâcim eğlence âlemi, yemek ve tabiat tasvirleri, Saneverî bahçe tasvirleri, İbn Hafâce el-Endelüsî yeşil tabiat tasvirleri, İbn Hamdîs es-Sikillî kuyu, pınar ve nehir sularının tasvirleriyle ün kazanmıştır (Mustafa Sâdık er-Râfiî, III, 119-125). Bir kısım şairlerin sadece bazı konulardaki tasvirleri başarılı iken İmru'ülkays, İbnü'l-Mu'tez, İbnü'r-Rûmî, Buhtürî ve Ebû Nüvâs'ın bütün tasvirleri çok iyi örnekler olarak değerlendirilmiştir (İbn Reşîk el-Kayrevânî, II, 295). Serî er-Reffâ'nın *el-Muhib ve'l-mahbûb ve'l-meşmûm ve'l-meşrûba* adlı şiir antolojisinde sevgili, koku, çiçek ve şarap tasvirleri bölümler halinde ele alınmıştır.

Ömer Ferruh tasviri hayalî ve hissî (somut) diye ikiye ayırmış, hayalî tasviri "betimlenen öğenin benzetme ve istiarelerle hâfızada canlandırılması", hissî tasviri de "betimlenen öğenin sözlerle resminin yapılması" biçiminde tanımlamış, somut tasvirin daha güzel ve edebî sayıldığını ifade etmiştir. Ömer Ferruh kadim şiirde yer alan tasvir temalarını eski konak yerlerinin ve kalıntıların, deve ve at gibi binek hayvanlarının tasviri, av tasviri, tabiat, kahramanlık ve savaş tasvirleri şeklinde belirlemiş, daha sonra kadın (gazel), içki ve av tasvirlerinin (tardiyyât) bağımsız temalar haline geldiğini, bugün mutlak şekilde tasvir denildiğinde cansız tabiat öğelerinin tasvirinin anlaşıldığını ifade etmiştir (*Târîhu'l-edeb*, I, 80-81). İyi bir şiirin ve özellikle bir methiyenin yazımının kadim Arap şairlerini taklit etmeye bağlı olduğunu söyleyen İbn Kuteybe muhdes şairler için bu şartı öne sürmüş, onların da kadim şairler gibi çöl hayatıyla ilgili öğeleri aynı biçimde tasvir etmelerini gerekli gör-

müştür. Buna karşılık Mütenebbî, İbn Reşîk el-Kayrevânî gibi edip ve şairler çöl hayatı yaşamamış, çölde hiçbir ilgisi olmayan şairlerin bunları tasvir etmelerini anlamsız bulmuş, her devirde şairlerin toplumun sosyal, siyasal ve ekonomik hayatın öğelerini, araç ve gereçlerini tasvir etmesini daha doğru kabul etmiştir (*el-Umde*, II, 295-296).

Abbâsî devirlerinde tasvir konuları genişlemiş, özellikle Ebû Nüvâs ve İbnü'r-Rûmî'de görüldüğü gibi tasvir edilen şeylerin en ince ayrıntılarına girilmiş, şairler betimledikleri konulara psikolojik tahlilleriyle kişisel duygu ve izlenimlerini de eklemiştir. Birçok soyut kavram somut tablolar halinde dile getirilmiştir. Tasvir teması şiirde Abbâsî asrının simgesi olurken Endülüs'te nazım-nesir bütün edebî konuların sembolü olmuş; İbn Hafâce, İbn Ammâr, İbn Hamdîs, Muhammed b. Gâlib er-Rusâfi, İbn Zümrek gibi şairler Endülüs'ün yeşil tabiatını, rengârenk çiçeklerle dolu bahçelerini, kırlarını, sularını, fıskiyelerini, saraylarını tablolar halinde ifade etmiştir. Eyyübî, Memlûk ve Osmanlı devirlerinde Arap şiirinde tasvir konuları gelişip zenginleşerek devam etmiştir. Ebû Mansûr es-Seâlibî *Sihrü'l-belâğ'a* sında tasvirlerde kullanılan bazı klişe sözleri toplamış, *Ahşenü mâ semî'tü* adlı eserinde çeşitli tasvir konularında örnekler vermiştir. Safedî göz, göz yaşı, ben, hilâl gibi öğelerde kendisine ve başka şairlere ait şiirlerden seçtiği kıta ve dizeleri, her birine ayrıntılı birer mukaddime yazarak müstakil tasvir antolojileri meydana getirmiştir (bk. SAFEDİ). Şevki Dayf *el-Fen ve mezâhibüh fi's-şî'ri'l-Ârabî* adlı eserinde (s. 207-212, 232-239, 267) Ebû Temmâm, İbnü'r-Rûmî ve İbnü'l-Mu'tez gibi usta tasvir şairlerinin sanatlarını ele almıştır.

Tasviri nitelenen öğenin olduğu gibi tasviri, nitelenenin üstüne çıkan veya gerisinde kalan tasvir olmak üzere üçe ayıran Bâkîllânî, Kur'an'da tasvir konusuna ilk temas eden müelliflerden olup Kur'an'ın tasvir ettiği şeyi ve özellikle soyut kavramları gözle görülürcesine somutlaştırmada diğer sözlerin önüne geçtiğini belirtmiştir. Tasviri Kur'an'ın i'câz sırlarından biri diye görmüş, Kur'an'da gerçeğin olduğu gibi tasviri veya yorum katılarak tasviri (tefsirli) şeklinde iki türden söz etmiş, bunlar için bazı âyetlerden örnekler vermiştir (*İ'câzû'l-Îur'ân*, s. 251-254). Kur'an-ı Kerim'in tasvirlerinde göze çarpan hususlardan biri iman-küfür, hidayet-dalâlet, küfür-şirk-nifak, bunların müntesipleri ve yapılan ameller gibi soyut kavramların mesellerin

yanı sıra teşbih ve temsillerle somutlaşmış tablolar halinde ifade edilmiş olmasıdır *et-Taşvirü'l-fennî fi'l-Îur'ân* adıyla bir eser yazan Seyyid Kutub'a göre Kur'an müşahede edilen bir olayı, görülen bir manzarayı, zihnî bir mânayı, ruhî bir durumu olduğu kadar insan tipini, beşer tabiatını hissî ve hayalî bir şekilde ortaya koymak suretiyle en güzel ve en etkileyici tasvir örneklerini vermiştir. Seyyid Kutub tesbit ettiği bu tür tasvir türleri için çeşitli âyetlerden örnekler zikretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Mu'tez, *Divân* (nşr. M. Bedî' Şerîf), Kahire 1977, neşredenin girişi, 190-193; Kudâme b. Ca'fer, *Nakdû's-şî'r* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Kahire 1398/1978, s. 130-133; Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitâbü's-Şunâ'ateyn* (nşr. Ali M. el-Bicâvî - M. Ebû'l-Fazl), Kahire 1971, s. 134-135, 172-173, 186 vd.; Bâkîllânî, *İ'câzû'l-Îur'ân* (nşr. İmâdüddin Ahmed Haydar), Beyrut 1406/1986, s. 251-254; Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Ahşenü mâ semî'tü* (nşr. Abdülfettâh Temmâm - Seyyid Âsım), Beyrut 1409/1989, s. 350-429; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-Umde* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1383/1963, II, 294-301; Zekî Mübarek, *en-Neşrû'l-fennî fi'l-karnî'r-râbi'*, Kahire 1352/1934, s. 171-179; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 80-83, 90; Mustafa Sâdık er-Râfiî, *Târîhu'l-âdâbi'l-Ârabî*, Beyrut 1394/1974, III, 119-125; Şevki Dayf, *el-Fen ve mezâhibüh fi's-şî'ri'l-Ârabî*, Kahire 1976, s. 207-212, 232-239, 267, ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., *Târîhu'l-edebî'l-Ârabî*, Kahire 1977, I, 214-218; Abdür-raûf Mahlûf, *el-Bâkîllânî ve kitâbühü İ'câzû'l-Îur'ân*, Beyrut 1978, s. 452-456; Seyyid Kutub, *Kur'an'da Edebî Tasvir* (trc. Süleyman Ateş), İstanbul 1978, s. 51-52, 101; Ahmed Bedevî, *Üsûsü'n-naqdî'l-edebî 'inde'l-Ârab*, Kahire 1979, s. 277-282; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, I, 80-81; II, 43; IV, 403; Bekrî Şeyh Emîn, *Mütâla'ât fi's-şî'ri'l-Memlûki ve'l-Ösmânî*, Beyrut 1986, s. 149-157; İlyiyâ el-Hâvî, *Fennü'l-vasf*, Beyrut 1987, s. 84-89; Priscilla P. Soucek, "Taşvir", *EL*² (İng.), X, 361-363. HÜSEYİN ELMALI

□ TÜRK EDEBİYATI. Tasvirin süsleyici ve hüner ortaya koyucu asıl işlevi halk edebiyatı ve divan edebiyatı ürünleri için de geçerlidir. Özellikle divan edebiyatındaki kasidelerde nesib (teşbih) denilen giriş bölümleri bir bakıma şairin ifade gücünü tasvir yoluyla ortaya koyduğu bölümler olmuştur. Şairler asıl konuya geçmeden önce burada mevsimlere ait çeşitli tabiat manzaralarını, ramazan ve bayramları, savaşları, atları, devlet büyükleri tarafından yaptırılan köşklere, İstanbul veya Bağdat gibi bir şehri tasvir ederler. Kasideler nesib bölümlerindeki bu tasvirlerle göre "bahâriyye, şitâiyye, ramazâniyye, iydiyye, nevrûziyye, rahşîyye, fethiyye, dâriyye" gibi isimler alır.

Divan edebiyatında tasvirin en güzel şekli mesnevilerde bulunur. Bilhassa lirik ko-